

Мар'яна Дроботенко

РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ: СПРОБА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Здійснено спробу феноменологічного аналізу релігійного виховання. Визначено змістовні та функціональні характеристики релігійного виховання як феномена.

Ключові слова: релігійне виховання, феноменологія, релігійний досвід, духовне життя.

Серед проблем, які становлять дослідницьке поле сучасної вітчизняної філософії освіти та феноменології релігії означена проблема постає як безумовно актуальна. Феноменологія релігії та феноменологічна педагогіка — це ті області міждисциплінарного знання, де відкриваються нові можливості перед теорією і практикою релігійних смислів у вихованні. Крім цього, феноменологія уже давно набула академічної ваги як методологічне підґрунтя широкого кола когнітивних наук — психології, соціології, естетики, лінгвістики та інших. По-друге, наявний значний досвід рецепції ідей “нового трансценденталізму” з боку педагогічної рефлексії з метою вирішення “вічних” проблем виховання і освіти.

Актуальність дослідження феномена релігійного виховання заключається також і в тому, що він містить у собі можливість множинності смислів, якими наділяють як вказаний феномен у цілому, так і окремі його сторони, прояви, характеристики. Особливо яскраво ця множинність проявляється, коли йдеться про релігійне і світське світорозуміння. Тому феноменологічний аналіз релігійного виховання уможливує встановлення смислових відповідностей між концептуальними положеннями релігійної і світської філософії у сфері релігійного виховання.

Для розгляду цієї проблеми важливими у методологічному плані є праці Р. Отто, М. Шелера, О. М. Краснікова, М. О. Пилаєва.

У пропонованій статті ми спробуємо з'ясувати феноменологічний смисл релігійного виховання як цілеспрямованого процесу розкриття змісту та формування навиків особистого духовного досвіду життя з Богом та у Бозі (Абсолюті, Святому, Священному). Релігійне виховання окрім того, що є релігійним феноменом, рівною мірою виступає і як феномен педагогічний. У зв'язку з цим необхідно також виявити той педагогічний контекст, який зняв би протиріччя між релігійним і світським трактуванням релігійного виховання.

Методологічною передумовою виявлення феноменологічних смислів релігійного виховання є розуміння останнього з позиції феноменології релігії. Релігійне виховання постає перед нами не як метафізичний прояв, а як

реально існуючий об'єкт і відношення в комплексі "людина — оточуючий її світ". У цьому комплексі релігійне виховання представлено як данність, як універсальна реальність, причому незалежна від історичного розвитку. Історичність релігійного виховання є лише поверховим проявом релігійної сфери. Вона не відображає першочергову сутність релігійного феномену і не здатна представити його онтологічну повноту. У феномені релігійного виховання визначається історичний і соціокультурний поліморфізм, але розглядається він як дещо зовсім незалежне від історичного розвитку. У феномені релігійного виховання виявляються, описуються і характеризуються емпірично недоведені феномени релігійного досвіду зустрічі з Богом, духовного життя і т.д. Іншими словами, феноменологія релігійного виховання ґрунтується на визнанні об'єктивного існування і прояву деяких релігійних феноменів, які вбачаються через причетність людини до священного (наприклад, спілкування з Богом) і відрізняються від реально наявних релігійних явищ (культова діяльність).

Виходячи з дослідницьких настанов феноменології релігії, які зводяться до об'єктивного розгляду предмета "як він є" без історичних, світоглядних, соціокультурних прив'язок, формуються базові методологічні принципи феноменології релігійного виховання — антиісторизм і структуралізм. Антиісторизм феноменології релігійного виховання передбачає аналіз структури феномену, його онтологічної сутності. Структуралізм феноменології релігійного виховання полягає в методологічно необхідному обґрунтуванні виділення з багатьох проявів структур феномену релігійного виховання, які здатні донести смисл феномена релігійного виховання в універсальній цілісності.

Виявляючи феноменологічні смисли релігійного виховання, необхідно враховувати синонімічність вживаних в подібному дискурсі понять, а також неспівпадання між тим, що зазвичай вважається синонімічним. Наприклад, "християнське виховання" відрізняється від "біблійного виховання". "Християнське виховання" може бути представлено як широке поняття, що охоплює всю педагогіку християнського світу; і як поняття вузьке, як "педагогіка християн" (якщо мати на увазі особливості застосовуваних до християн виховних впливів, а також педагогічний статус християнина як на рівні індивідуальному, так і на рівні корпоративному, тобто на рівні монастирів, приходів, братств). Християнська педагогіка, як відомо, об'єднує богослужіння, навчання і практику. Окрім педагогічного звичаю, педагогічної свідомості, педагогічної теорії і педагогічної практики, в ній є також віроповчальна і літургічна компоненти.

Феноменологія релігійного виховання пов'язана також із логіко-гносеологічним структуруванням феномена виховання та його специфічних завдань. У цьому відношенні релігійне виховання виступає як зондаж

шляхів реалізації певних перспектив, виходу на інформаційну зону релігії та визначається як цілеспрямований процес одержання очікуваного результату — навчити особистість самостійно пізнавати і спілкуватися з Богом, жити духовним життям.

До завдань релігійного виховання входить забезпечення режиму ефективності та оптимальності функціонування релігійної системи, піднесення рівня релігійної самоідентифікації особистості (суспільства). У такому розумінні воно маніфестує неподільність прикладних і стратегічних завдань, теоретико-аналітичних і конструктивно-синтетичних актів; є основною формою збереження і продукування релігійного досвіду.

У багатьох релігіях значна увага приділяється раціональному і моральному моментам релігійного виховання. Однак раціональними предикатами, які представляють собою ясні і чіткі поняття, доступні мисленню, що піддаються аналізу і визначенню, не вичерпується сутність релігійного виховання. Не вичерпується релігійне виховання і моральним чинником. Виключивши з релігійного виховання раціональну і моральну складові, ми отримаємо те, що являє вихідний пункт релігійного виховання — відчуття, переживання, спілкування і єднання з божеством (досвід релігійного життя). Головним предметом релігійного виховання виступають ті відчуття і переживання, які переживає віруючий при зустрічі з “нуміозним об’єктом” (Р. Отто). Релігійне виховання, отже, це діяльність, направлена на розкриття способів і формування навиків зустрічі — з цим “об’єктом”, вміння відрізнити породжені ним переживання-почуття від будь-яких інших.

Використовуючи термін “виховання” при аналізі феномена релігійного виховання, ми передбачаємо можливість реконструкції шляхів навчання не знанням про Бога, але знання Бога, тобто навчання “стосункам” з Богом, спілкування з Ним, з богоподібними персонами і з усім творінням.

Релігійне виховання розглядається як феномен, що визначає становлення смисложиттєвої позиції людини в світі, виявлення і реалізації її людської сутності, який у зв’язку з цим має специфічну змістову характеристику. Розуміється не лише як явище, але також як процес (процес релігійного виховання як співтрансформації того, хто виховує, і того, кого виховують) і як діяльність (специфіка релігійно-духовної діяльності не лише як зовнішньої, але як і внутрішньої). Такий висновок орієнтує на вивчення різноманітних форм досвіду спілкування з Богом, Абсолютом. Проте саме через специфіку здійснення досвіду спілкування з Богом у формі “Божа ініціатива-відповідь” ряд дослідників заперечують правомірність постановки питання про специфіку релігійного виховання. Так, німецький теолог Р. Бультман вважав питання про своєрідність християнського виховання неприпустимим, бо

християнство основане на вірі, а не на деяких “методах систематичного перетворення людини”. Християнська віра представляє себе реакцією у вигляді “рішення” і “відповіді” на слово Бога, на Його заклик, переданий через благовістя про Нього. Вчений наголошував, що до такого вирішального розуміння людина не може прийти через “виховання”, і, відповідно, питання про християнську педагогіку не може навіть бути поставлене¹. Центральним моментом релігійного виховання є відкриття на персональному рівні “того, що відбувається з людиною, коли вона “духовно зростає” у повний вік Христа”² і повторно народжується від води і Духу, стаючи членом Церкви³ (якщо використовувати термінологію християнства). Таким чином предметом релігійного виховання є досвід священного як деякої апріорної данності, що корениться в глибинах людської душі, а сам процес релігійного виховання як релігійний акт, за допомогою якого людина готується до сприйняття змісту одкровення і за допомогою якого охоплює його у вірі⁴.

Складність здійснення релігійного виховання вирішується у релігійних системах через розкриття такого досвіду у звичній для людського мислення понятійній формі через знаки, символи і ідеограми. Навчання релігійному досвіду “не виходить з темряви почуттів на світло понятійного розуміння”, воно залишається невиразним, а знаки, символи, ідеограми лише натякають на те, що переживає віруюча людина⁵.

Релігійне виховання є умовою та гарантом реалізації певної системи цінностей та критеріїв духовного життя. До них належать: духовне судження про світ; здатність сприймати “твердий хліб” релігійного вчення (термін новозавітної педагогіки); духовна зрілість, що характеризується відповідним баченням і розумінням духовних проблем, випробувані звичкою почуття для “розрізнення добра і зла”. Відповідно до цього релігійне виховання включає ціннісно-оціночну фазу свого здійснення.

Релігійне виховання поєднує теорію з діяльністю: перетворює відповідність об’єктного ряду у тотожність об’єктивованого знання з його предметною сферою, тобто має продуктивно-реалізуючу здатність. В останньому випадку воно перекладає схеми індивідуального духовного досвіду зустрічі з Богом на мову педагогічних дій. Через врахування співвідношення цілей, перспектив, можливих результатів, в організаційних заходах, управлінських структур релігійне виховання поєднує логіко-гносеологічні та соціально-релігійні аспекти.

Важливу роль відіграє організаційна структура релігійного виховання, що становить механізм його здійснення, сферу поєднання інформаційних і предметно-діяльнісних технологій, що визначають реалізованість релігійного виховання. Остання також визначає характерну рису релігійного виховання — варіативне поле можливих реалізацій. У процесі релігійного виховання

застосовуються різні форми, багато з яких аналогічні за зовнішніми ознаками формам соціального виховання (урочиста система, семінари, лекції, клуби віруючих, святкові заходи, екскурсії), але набувають сакрального смислу, наповнюючись специфічним для релігійного виховання змістом.

Багатоманіття форм проявів релігійного виховання є необхідною умовою вираження самої природи релігії як зв'язку свідомості з цілим. У своїх історичних проявах воно виявляє в певному матеріальному вираженні унікальність нуміозного переживання, його своєрідність. Багатоманітні форми та засоби релігійного виховання визначаються конфесійними особливостями. Так, у християнських конфесіях такими є: церковне богослужіння, що залучає віруючих до церковного життя, до таїнства спілкування з Богом; проповідь, що повідомляє найважливіші положення віровчень і стимулюють відповідну поведінку; молитва, яка допомагає навчатися вибирати потрібний душевний настрій; сповідь, яка прилучає до самоаналізу і до думок про невідворотність покарання за гріх (проступки); піст, який допомагає приборкувати плоть, змиряти погорду, виробляти стійкість; єпитимія — покарання, що сприяє кріпленню в вірі і дотриманню норм відношень і поведінки.

Релігійне виховання працює не з майбутнім, а практично перетворює можливості теперішнього, незалежно від їхньої футурологічної орієнтації. В його основі лежить феномен подвоєння світу і його сакралізації, тобто наділення явищ навколишньої дійсності і особистісного начала людини священним змістом, надаючи особливого смислу побутовим мирським процедурам через їх обрядове освячення.

Релігійне виховання є систематичною формою організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних і практичних аспектів. У цьому відношенні воно може мати як теоретико-процедурний так і інформаційно-технологічний різновид. Але загалом релігійне виховання — це відкрита система, що характеризує конструктивний процес формування індивідуального духовного досвіду, актуалізації потенційної сфери буття з точки зору сполучення номологічних вимог (законів) із цільовими та ціннісно-нормативними структурами дії. При цьому під ціннісно-нормативними — соціально-етичні виміри релігійного виховання, а під цільовими структурами мається на увазі залучення до певної релігійної системи, підготовка людей, здатних продовжувати процес виховання.

Дослідники виділяють два рівні релігійного виховання — раціональний і містичний⁶. Раціональний рівень включає в себе три основні компоненти — інформаційний, моральний і діяльнісний, зміст яких має конфесійну специфіку. Так, у православ'ї інформаційний компонент — це той обсяг знань, який вихованці отримують з історії церкви, богослов'я, догматики, священної історії; моральний — навчання вихованців приломленню власного досвіду через вимоги

християнської моралі; діяльнісний — участь у богослужіннях, церковна творчість, справи милосердя. Містичний рівень тісно пов'язаний з раціональним і його можна охарактеризувати лише настільки, наскільки він в ньому проявляється. Містичний рівень у значно більшій мірі, ніж раціональний, має специфіку у різних конфесіях. Наприклад, містичний рівень православного виховання визначають наступні моменти — підготовка і участь в церковних таїнствах, домашня молитва, виховання почуття благоговіння і вшанування святинь.

Таким чином, феноменологічний аналіз релігійного виховання дозволяє визначити, що глибинним смислом останнього є передача індивідуального досвіду спілкування з “нуміозним об'єктом” та активного самостійного життя в ньому. Варіативне поле можливих реалізацій представляє характерну рису релігійного виховання. Визначення становлення смисложиттєвої позиції людини в світі, виявлення і реалізація її людської сутності здійснюється в процесі релігійного виховання через його специфічну змістову характеристику, де поруч з раціональним і моральним компонентами окрему нішу складають почуття і переживання присутності Бога. Незалежно від рівнів (раціональний і містичний) чи різновидів (теоретико-процедурний і інформаційно-технологічний) релігійне виховання завжди виявляє продуктивно-реалізуючу здатність.

1. Bultmann R. Die Bedeutung des geschitlichen Jesus fuer die Theolgie des Paulus // Glauben und Ferstehen. Gesammelte Aufsaeetze. 1. Bd. Tuebingen, 1980. — S. 188–213; цит за: Безрогов В. Г. Христианская педагогика: споры о дефинициях // Материалы Покровских педагогических чтений 2001–2003 гг., СПб: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. — С. 77.
2. Miller R. C., ed. Theologies of religious education. Birmingham, Religious Education Press, 1995. — P. 77.
3. Tarasar C. J. Orthodox theology and religious education. // Miller R. C., ed. Theologies of religious education. Birmingham, Religious Education Press, 1995. — P. 83–120.
4. Кимелев Ю. Философия религии: Систематический очерк. — М.: Издательский Дом “Nota Bene”, 1998. — С. 212–213.
5. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным. — СПб.: АНО “Издательство СПбГУ”, 2008. — 272 с. — С. 80- 81.
6. Склярова Т. Воспитательная концепция в современном российском обществе: теория, история и перспективы [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.verav.ru/common/mpublic.php?num=21>.

SUMMARY

Mariana Drobotenko

RELIGIOUS EDUCATION: AN ATTEMPT OF THE PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS

In this paper the author makes an attempt of the phenomenological analysis of religious education. The informative and functional characteristics of the phenomenon are defined there.

Олександр Коберник

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДИТЯЧИХ ТА МОЛОДІЖНИХ СЛУЖИТЕЛІВ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ

Розглянуто структуру дитячого та молодіжного служіння у Церкві адвентистів сьомого дня, принципи пошуку та обрання служителів дитячих та молодіжних відділів громад. Описано аспекти, що важливі для підготовки цих лідерів як кваліфікованих педагогічних працівників Церкви.

Ключові слова: адвентисти сьомого дня, вчитель суботньої школи, директор клубу, дитячий керівник, керівник молоді, наставник, освіта, християнська педагогіка.

Постановка проблеми. Українське християнство в усі часи було зацікавлене у роботі з дітьми та молоддю. Служіння підростаючому поколінню давало можливість досягати ряд цілей: здійснювати катехітичну роботу для церковних дітей, місіонерську діяльність серед їх ровесників, завдяки цьому досягати євангельською звісткою і дорослих. Проте завжди актуальним залишалося питання підбору кваліфікованих служителів-педагогів, які були б спроможними працювати серед дітей і для дітей. Ніколи не була осторонь від такого служіння, а також процесів, що пов'язані із ним, і Церква адвентистів сьомого дня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завдяки зацікавленості серед науковців та богословів щодо релігійних процесів в Україні, останнім часом зростає кількість досліджень, які стосуються історії, богослов'я, тенденцій розвитку Церкви адвентистів сьомого дня (далі АСД), демографічних процесів, що пов'язані з цим, впливу АСД на сучасне українське суспільство. Порушені питання досліджували М. Балаклицький¹, Н. Воронянська², І. Завальнюк³, А. Колодний⁴, А. Московчук⁵, О. Опарин⁶, І. Рубін⁷, Р. Сітарчук⁸, В. Цап⁹, А. Черній¹⁰, Б. Янович¹¹ та інші. Проаналізувавши ці та інші праці ми